

VIKTIMIZACIJA KROZ ŽIVOTNE CIKLUSE

Autora Zorana S. Pavlovića

Ovde prikazana monografija delo je prof. dr Zorana Pavlovića, čije raznovrsno iskustvo na pozicijama javnog tužioca, univerzitetskog profesora prava kao i ombudsmana (pokrajinskog zaštitnika prava građana) daje posebnu osetljivost višestrukih perspektiva u prikazu viktimizacije. Već u samom uvodu autor situira pojam životnog ciklusa u kontekst pomerljivih granica, gde pokušava idiografski da uhvati normiranog pojedinca. Definisanja životnih ciklusa je mnogo, arbitrarne granice su neophodne i treba biti osetljiv na bio-psiho-socijalni kontekst. Viktimizacija s druge strane obuhvata položaj osobe koja trpi nasilje – fizičko, psihičko, seksualno, diskriminatorno. Pred nama su jedanaest poglavlja smisleno organizovana u određene životne cikluse koje obuhvataju periode mogućih viktimizacija od rođenja pa do smrti.

Period trudnoće prvi je životni ciklus kao i tema poglavlja. Autor naglašava nedostatak obuhvatne statistike vezane za viktimizaciju u ovom ciklusu. Razlozi iz kojih ukoliko je prisutna neka vrsta nasilja u toku trudnoće, trudnice ne napuštaju brak jesu partnerski pritisak, manipulacije kao i socijalna stigma napuštanja. U jednom od retkih istraživanja u Srbiji, 5,4% žena navode da su pretrpele neki oblik nasilja, dok u naknadnom intervjuu čak 16%. U pitanju je neshvatanje šta se sve pod nasiljem podrazumeva. Ispitanice kao uzroke nasilje najčešće navode ljubomoru i sumnju u roditeljstvo (92%), alkohol (65,1%), ekonomske probleme, odnosno zaposlenje muškog partnera (42%). Takoreći žene navode da je nasilje posledica ugroženog osećanja muškosti i dominacije. Zabrinjavajuće je da viktimizovane žene većinom pravdaju nasilje zbog partnerovih seksualnih apstinencija, a zbog toga delimično čak osećaju i krivicu.

Kada je reč o nasilju nad decom, što ujedno predstavlja temu drugog poglavlja, fokus rada treba biti na preventivnim programima i strategijama njihove implementacije. Glavni problem ovoj tematici predstavlja emocionalno opterećen javni diskurs – sučeljava se problematika definisanja pojma nasilja i prijem javnosti. Da li je fizičko kažnjavanje dece oblik nasilja i onda kada brižni roditelji primenjuju ovu tehniku u cilju discipline kada su svi drugi pozitivni oblici vaspitanja isprpljeni? Iako se autor ne opredeljuje za jedan ili drug vid stava, već ističe iznijansiranost problema, ispravno primećuje da "guranje prsta u oko" roditeljima predstavlja svojevrsnu prepreku efektivnosti preventivnih programa. Umesto markiranja roditelja kao izvora nasilja,

autor zagovara osnaživanje kapaciteta roditelja. Prevencija nasilja ne samo što mora ostati u domenu odgovornosti odraslih, taj preventivni front treba proširiti. Preventivno savetovanje budućih roditelja, raznovrsni centri usmerenih ka edukaciji i prevenciji, širiti socijalni krug prevencije uključujući od porodice do zakonodavca, preporučuju se kao optimalne strategije prevencije.

Treće poglavlje se bavi nasiljem vršnjaka u školi, čija kompleksnost obuhvata nekoliko faktora. U prvom redu izostaje ili je neadekvatna reakcija roditelja i/ili nastavnika. Razmatrajući porodicu, pokazuje se da izostaje komunikacija roditelja i dece, što predstavlja porodični kontekst koji treba uzeti u obzir kako u pitanju žrtve tako i nasilnika. Dalje, izostaje nadzor u vidu i autoriteta nastavnika i toga da retko ko želi da se bavi tom decom. I na kraju, kultura, odnosno izloženost stavovima koji legitimizuju nasilje kao opravdan model rešavanja problema. Vršnjačko nasilje se vidi kao način poboljšavanja statusa bez razmišljanja o posledicama po druge. Pored sumnje u efikasnost kaznenog sistema škole, suočavamo se i sa strahom od osvete, kako nasilnika prema žrtvi, tako i roditelja prema nastavniku. Teret prevencije i korekcije se u krajnjoj liniji svodi na nastavnika koji je rastrzan nesrazmerom svog statusa i neadekvatnih finansija sa jedne, i visokih profesionalnih očekivanja sa druge strane.

Nasilje u intimnim vezama mladih i nad ženama su tema petog i šestog poglavlja. Ovakav tip nasilja se može primetiti i na početku i toku odnosa. Uzročnici ovog tipa nasilja obično počinju u primarnoj porodici sa roditeljem-nasilnikom gde se introjektuje nedostatak bliskosti i emocija zajedno sa negativnim uzornim modelom. Emocionalna deregulacija, neadekvatnost socijalnih veština i sniženo samopoštovanje su takođe faktori rizika. U objašnjavanju razloga zašto žrtva ostaje u nasilnom odnosu koriste se termini naučene bespomoćnosti – u kojima žrtva posmatra sebe devalvirano, odnosno termin Stokholmskog sindroma – u kojima se žrtva empatski odnosi prema sopstvenom nasilniku, a radi preživljavanja. Autor situira distorzovane društvene vrednosti u sam centar ovog tipa nasilja. Rečima autora, ovde imamo poseban vid partnerskih relacija u kojima mlade devojkice insistiraju na svojoj apsolutnoj i nepovredivoj slobodi (baziranoj na iskrivljenim vrednostima), a mladići svoju muškost i samopoštovanje brane pesnicama (favorizovanje kriminala).

Takva kultura, između ostalog, vodi nasilničkom ponašanju prema određenim marginalizovanim i grupama pod visokim rizikom kao što su Romi, migranti, osobe sa invaliditetom, pripadnici LGBT populacije, zatim osobe obbolele od HIV-a, side, a koje su obrađene u poglavljima četiri, sedam i osam. Na sceni je prisutna svojevrsna stigmatizacija, odnosno smeštanjem u društveno neprihvatljivu kategoriju pripadnike navedenih grupa. Na taj način se menja empatički kontekst u postupanju prema takvim osobama. Međutim, suština ne leži u pripadnosti grupe, već rizičnim ponašanjima koja se povezuju sa njima. Iako zakonodavac prati globalni razvoj fenomena, a napredak NVO organizacija ostvaruje napretke, ostaje da se poradi na atitudinalnoj korekciji, sa ciljem umanjenja diskriminacije kao i psihičkog i fizičkog nasilja prema navedenim grupama.

Često zanemarena grupa viktimizovanih osoba jesu lica lišena slobode, a ujedno i tema devetog poglavlja. Nasilje u kaznenim ustanovama od strane zaposlenih se vidi kao disciplinujuće sredstvo i vid samozaštite. Rizik viktimizacije takođe može biti pojačan sociozdravstvenim i ekonomskim statusom osuđenika. Dodatni problem jeste suprotstavljenost formalne i neformalne hijerarhije. Moramo se pozabaviti boljim uslovima zatvorenika i resocijalizacijom, a u cilju smanjenja recidivizma.

U svetu je sve veći procenat starijih osoba. Nažalost, u ekonomski opterećenijim zemljama, starije osobe se doživljavaju kao teret. Ejdzizam, ili diskriminacija starijih osoba tema je desetog poglavlja. U pitanju je suma više faktora – staratelji obično pored briga o starijem licu imaju i neki vid spoljašnjeg stresora, zatim nerazumevanje patologije, finansijske tegobe, zatim fizička i emocionalna zahtevnost – sve može imati kumulativni efekat u prelazanju tanke linije nasilja. Značajno je da starije osobe većinom konformistički prihvataju pritisak i ne prijavljuju nasilje.

Monografija je napisana jasnim i pitkim stilom. Iako je pred autorom težak zadatak balansiranja pojedinca i normativnih zakona, on u tome uspeva. Autor pokazuje iznijansiranu osetljivost na pojedinca i kulturu, odnosno sve pomereniji vrednosni pejzaž društva i progresivnu deteriorizaciju rodni uloga. Jaz bogatih i siromašnih. Legislativna pokrivenost, ali i "mrtvo slovo na papiru". Negovanje otvorenog diskursa u javnom mnjenju. U radu sa navedenim problemima zadužen je zaštitnik građana kao i ombudsman, o čijim obavezama opsežno možemo pročitati u poslednjem, jedanaestom poglavlju.

Glavni efekat ove knjige se ogleda u osvešćivanju potencijalnih negativnih i problematičnih stanja viktimizacije koje se mogu javiti u određenom životnom ciklusu. U tom smislu, ova knjiga je istovremeno i poziv na akciju.

Nikola Drndarević

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd